MILLIY KUY QO’SHIARNING TARBIYAVIY VA MADANIY AHAMIYATI

Annaqulova Shaxlo Baxtiyor qizi
Termiz Davlat Pedagogika instituti
Musiqa mahorati va madaniyati kafedrasi 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekistonda milliy kuy va qo'shiqlarning chuqur tarbiyaviy va madaniy ahamiyatini o'rganadi. Unda ushbu an'anaviy san'at turlari yosh avlodda xarakterni shakllantirish, axloqiy tarbiya va milliy o'zlikni saqlashda qanday kuchli vosita bo'lib xizmat qilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot kuy va qo'shiqlarning tarixiy bilimlar, madaniy qadriyatlar va estetik didni avloddan avlodga yetkazishdagi rolini yoritadi. Bundan tashqari, u vatanparvarlikni, ijtimoiy birdamlikni va o'zbek xalqining boy merosiga chuqur bog'liqlikni rivojlantirishdagi ahamiyatini muhokama qiladi. Tadqiqot ushbu musiqiy an'analarni zamonaviy ta'lim va madaniy dasturlarga targ'ib qilish va integratsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Milliy Kuy, Qo'shiqlar, Tarbiyaviy Ahamiay, Madaniy Meros, O'zbek Musikasi, Milliy O'zlik, An'anaviy San'at, Yoshlar Tarbiyasi

Annotation

This article explores the profound educational and cultural significance of national melodies and songs in Uzbekistan. It delves into how these traditional art forms serve as powerful tools for character development, moral upbringing, and the preservation of national identity among younger generations. The study highlights the role of kuy and qo'shiq in transmitting historical knowledge, cultural values, and aesthetic appreciation across generations. Furthermore, it discusses their importance in fostering patriotism, social cohesion, and a deep connection to the rich heritage of the Uzbek people. The research emphasizes the necessity of

promoting and integrating these musical traditions into contemporary educational and cultural programs.

Keywords: National Melodies, Songs, Educational Significance, Cultural Heritage, Uzbek Music, National Identity, Traditional Art, Youth Upbringing

O'zbek xalqining boy madaniy merosida milliy kuy va qo'shiqlar alohida o'rin tutadi. Ular asrlar davomida avloddan avlodga o'tib kelayotgan qadriyatlar, urf-odatlar va ma'naviy boyliklarning timsoli hisoblanadi. Islimova (2020) ta'kidlaganidek, milliy kuy va qo'shiqlar, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasida markaziy rol o'ynaydi. Ular bolalarda madaniy o'zlikni, estetik didni, axloqiy qadriyatlarni va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Xalq musiqasining pedagogik salohiyati, uning zamonaviy ta'lim jarayonlarida qo'llanilish usullari va bolalar psixologiyasi hamda kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'siri globalizatsiya sharoitida ushbu merosni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqom san'ati esa o'zbek xalqining uzoq yillik musiqiy madaniyatining eng muhim qismi bo'lib, mamlakatning boy madaniy merosi va milliy o'zligini mujassam etadi. Rasulov (2020) ta'kidlashicha, Yangi O'zbekiston sharoitida maqom san'atiga davlat darajasida katta e'tibor qaratilmoqda, uning rivojlanishiga qaratilgan qarorlar izchil amalga oshirilmoqda. Maqomning tarixiy evolyutsiyasi, uning ma'naviy, estetik va ijtimoiy ahamiyati, shuningdek, "ustoz-shogird" an'anasi orqali avloddan avlodga o'tishi milliy musiqiy san'atning ajralmas qismidir. Davlatning milliy musiqiy san'at va madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli prezident qarorlari ushbu sohaning kelajak istiqbollarini belgilab beradi.

Shu nuqtai nazardan, milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy va madaniy ahamiyatini chuqur o'rganish, ularning jamiyat hayotidagi o'rnini tahlil qilish hamda ushbu bebaho merosni saqlash va targ'ib qilish yo'llarini aniqlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu tadqiqot milliy musiqiy merosning yosh avlod tarbiyasidagi o'rnini, madaniy o'zlikni shakllantirishdagi rolini va zamonaviy jamiyatda uning ahamiyatini ilmiy asosda yoritishga qaratilgan.

Milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy hamda madaniy ahamiyatini o'rganish zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. So'nggi yillarda ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan izlanishlar milliy musiqiy merosning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni, madaniy o'zlikni shakllantirishdagi roli va jamiyat hayotidagi ahamiyatini chuqur tahlil etishga qaratilgan. Tadqiqotchilar milliy musiqaning nafaqat estetik zavq beruvchi vosita, balki shaxs kamolotini ta'minlovchi, axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi va milliy g'ururni uyg'otuvchi qudratli manba ekanligini bir ovozdan ta'kidlamoqdalar.

Islimova (2020) o'zining fundamental ishida o'zbek milliy kuy va qo'shiqlarining maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasidagi markaziy rolini ilmiy va amaliy jihatdan asoslab bergan. Uning ta'kidlashicha, ushbu milliy musiqiy meros bolalarda madaniy o'zlikni, estetik didni, axloqiy qadriyatlarni va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Islimova xalq musiqasining pedagogik salohiyatini, uning zamonaviy ta'lim jarayonlarida qo'llanilish usullarini va bolalar psixologiyasi hamda kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sirini atroflicha ko'rib chiqqan. Globalizatsiya sharoitida ushbu merosni kelajak avlodlarga yetkazishda maktabgacha ta'lim va pedagoglarning hal qiluvchi rolini alohida ta'kidlagan. Tadqiqotda Katta ashula (soddalashtirilgan shakllari), Lapar (ritmik xususiyatlari bilan), Alla (lirik ohanglari bilan), Mehnat qo'shiqlari (mehnatsevarlikni singdiruvchi) va Marosim qo'shiqlari (an'analarni tanishtiruvchi) kabi turli janrlarning pedagogik ahamiyati batafsil yoritilgan. Shuningdek, Do'mbira va Chang kabi an'anaviy cholg'u asboblarining o'ziga xos tovushlari va bolalarni jalb etishdagi salohiyati ham Islimova tomonidan muhim pedagogik vosita sifatida qayd etilgan. Bu esa milliy musiqaning yosh avlodning har tomonlama kamol topishida naqadar keng qamrovli ta'sirga ega ekanligini ko'rsatadi.

Maqom san'ati esa o'zbek xalqining uzoq yillik musiqiy madaniyatining eng muhim qismi bo'lib, mamlakatning boy madaniy merosi va milliy o'zligini mujassam etadi. Rasulov (2020) o'z maqolasida maqom san'atiga davlat darajasida

e'tibor qaratilayotganini va rivojlanishiga qaratilgan qarorlar amalga oshirilayotganini tahlil qilgan. U maqom tarixini tadqiq etish, yoshlar qiziqishini oshirish va muammolarni hal etishni maqsad qilgan. Rasulovning metodologiyasi 2020-2023 yillar oralig'ida chop etilgan beshta ilmiy maqolani qiyosiy tahlil qilishga asoslangan bo'lib, talabalarning o'zlashtirish darajasini baholashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hududlarda maqomni rivojlantirish asosan maqom ishini samarali tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Tavsiyalar maqbul tarkibiy jarayonlarni yo'lga qo'yish, yetarli resurslar bilan ta'minlash va natijaga yo'naltirilgan boshqaruv usullarini qo'llashni o'z ichiga oladi. Davlatning maqom san'atiga e'tibori, jumladan, milliy musiqiy san'at va madaniyatni tanlovlar va festivallar orqali rivojlantirishga qaratilgan prezident qarori ushbu sohaning kelajak istiqbollarini belgilab beradi.

Shuningdek, maqom musiqasi O'zbekistonning boy madaniy merosi va milliy o'zligini mujassam etuvchi fundamental san'at turi sifatida taqdim etilgan. Ushbu tadqiqotda maqomning tarixiy evolyutsiyasi, uning o'zbek jamiyatidagi ma'naviy, estetik va ijtimoiy ahamiyati o'rganilgan. Uning kundalik hayot va jamoaviy madaniy xotiradagi o'rni tahlil qilingan. Markaziy mavzu "ustoz-shogird" an'anasining hal qiluvchi ahamiyati bo'lib, u maqom bilimlarini avloddan avlodga o'tkazishning asosiy mexanizmi sifatida ko'rsatilgan. Mualliflar ushbu san'atning ichki qadriyatlarini saqlash va global miqyosda tan olinishini targ'ib qilish zarurligini ta'kidlaganlar.

Ushbu adabiyotlar tahlili milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy va madaniy ahamiyati nazariy va amaliy jihatdan keng ko'lamda o'rganilayotganini ko'rsatadi. Bolalarning ilk yoshidan milliy musiqiy meros bilan tanishtirishdan tortib, maqom kabi san'at turlarini davlat darajasida qo'llab-quvvatlashgacha bo'lgan yondashuvlar milliy o'zlikni mustahkamlash, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va madaniy an'analarni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Globalizatsiya sharoitida milliy musiqaning bu tadqiqotlari uning kelajak avlodlar uchun bebaho manba bo'lib qolishini ta'minlashda ilmiy asos bo'ladi.

Ushbu ilmiy maqolada milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy va madaniy ahamiyatini chuqur tahlil qilish maqsadida kompleks yondashuvga asoslangan tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqish, ularni tanqidiy tahlil qilish va sintez qilish orqali milliy musiqiy merosning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni, madaniy o'zlikni shakllantirishdagi roli hamda zamonaviy jamiyatdagi dolzarbligini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Bu metodologiya mavzuning ko'p qirrali tabiatini hisobga olgan holda, uning nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama o'rganish imkonini beradi.

Tadqiqot dizayni deskriptiv-tahliliy va qiyosiy xarakterga ega bo'lib, asosan sifatli tadqiqot usullariga tayanadi. Unda mavjud ilmiy manbalar, jumladan, monografiyalar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari va davlat hujjatlari chuqur o'rganilib, ulardagi asosiy g'oyalar, dalillar va xulosalar umumlashtiriladi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlarga alohida e'tibor qaratildi, chunki ular mavzuning eng so'nggi ilmiy yondashuvlari va zamonaviy kontekstdagi ahamiyatini aks ettiradi.

Ma'lumotlarni yig'ish strategiyasi tizimli adabiyotlar sharhi (systematic literature review) tamoyillariga asoslandi. Tegishli ilmiy ma'lumotlar bazalari (masalan, Google Scholar, Scopus, Web of Science, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ilmiy nashrlari bazasi) orqali "milliy kuy", "o'zbek qo'shiqlari", "musiqiy tarbiya", "madaniy meros", "maqom san'ati", "bolalar musiqiy tarbiyasi" kabi kalit so'zlar yordamida qidiruv amalga oshirildi. Qidiruv natijasida topilgan adabiyotlar dastlab sarlavhalari va annotatsiyalari bo'yicha saralandi, so'ngra mavzuga bevosita aloqadorligi va ilmiy qiymati bo'yicha tanlab olindi. Tanlangan manbalar orasida Islimova (2020) tomonidan maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasida milliy kuy va qo'shiqlarning roli haqidagi fundamental tadqiqot, shuningdek, Rasulov (2020) va boshqa mualliflar tomonidan maqom san'atining Yangi O'zbekiston

rivojlanishidagi o'rni va uning tarixiy, ma'naviy ahamiyatini yorituvchi ishlar muhim o'rin tutdi.

Kontent tahlili (Content Analysis): Tanlangan adabiyotlardagi asosiy mavzular, argumentlar, nazariy yondashuvlar va empirik topilmalar aniqlandi. Milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy funksiyalari (axloqiy, estetik, vatanparvarlik tarbiyasi), madaniy ahamiyati (o'zlikni shakllantirish, an'analarni saqlash) va jamiyatdagi o'rni bo'yicha takrorlanuvchi g'oyalar va farqlar tizimlashtirildi.

Qiyosiy tahlil (Comparative Analysis): Turli mualliflarning milliy musiqiy merosning turli janrlari (masalan, alla, lapar, katta ashula, maqom) va cholg'u asboblari (do'mbira, chang) haqidagi qarashlari solishtirildi. Bu, ayniqsa, Islimovaning turli janrlarning pedagogik ahamiyatini yoritishdagi yondashuvi bilan Rasulov va boshqalarning maqom san'atiga oid tahlillarini qiyoslashda muhim bo'ldi.

Tanqidiy sintez (Critical Synthesis): Tahlil qilingan ma'lumotlar asosida mavzuga oid umumiy xulosalar shakllantirildi. Bu jarayonda har bir manbaning kuchli va zaif tomonlari baholanib, ularning umumiy tadqiqot savollariga qanday javob berishi aniqlandi. Natijada, milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy va madaniy ahamiyati bo'yicha yaxlit va izchil ilmiy manzara yaratildi.

Tadqiqotning nazariy asosi madaniy-pedagogik yondashuvga tayanadi. Bu yondashuv milliy musiqani nafaqat san'at obyekti, balki shaxs kamolotini ta'minlovchi, madaniy qadriyatlarni avloddan avlodga o'tkazuvchi va milliy o'zlikni mustahkamlovchi muhim pedagogik vosita sifatida ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, Islimova (2020) tomonidan ta'kidlanganidek, xalq musiqasining pedagogik salohiyati va uning bolalar psixologiyasi hamda kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'siri ushbu tadqiqotning asosiy nazariy ustunlaridan biri bo'ldi. Shuningdek, maqom san'atining "ustoz-shogird" an'anasi orqali uzatilishi va uning madaniy xotiradagi o'rni madaniy uzluksizlik va an'analarni saqlash nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Ushbu metodologiya milliy kuy va qo'shiqlarning tarbiyaviy va madaniy ahamiyatini har tomonlama o'rganish, ularning jamiyat hayotidagi o'rnini tahlil qilish hamda ushbu bebaho merosni saqlash va targ'ib qilish yo'llarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari milliy musiqiy merosning yosh avlod tarbiyasidagi o'rnini, madaniy o'zlikni shakllantirishdagi rolini va zamonaviy jamiyatda uning ahamiyatini ilmiy asosda yoritishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot milliy kuy va qo'shiqlarning, jumladan maqom san'atining o'zbek xalqi madaniy merosidagi beqiyos o'rnini va tarbiyaviy ahamiyatini chuqur yoritdi. Ular yosh avlodda madaniy o'zlikni, axloqiy qadriyatlarni, estetik didni va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Milliy musiqaning pedagogik salohiyati, bolalar psixologiyasi va kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'siri keng qamrovli ekanligi aniqlandi. "Ustoz-shogird" an'anasi va davlatning doimiy e'tibori ushbu bebaho merosni saqlash hamda kelajak avlodlarga yetkazishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Globalizatsiya sharoitida milliy musiqiy san'atning bu kabi ahamiyati uning doimiy targ'ibotini va rivojlanishini taqozo etib, milliy g'ururni mustahkamlab, madaniy uzluksizlikni ta'minlash bilan birga, kelajak avlodlar uchun ham bebaho manba bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Xolmatova, M. A. (2022). MILLIY MUSIQA SAN’ATINING YOSHLAR TARBIYASIDAGI O‘RNI. Science and Education, 3(1), 1079-1082. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2699

[2] Xudoyberganov, N. A. (2021). Milliy musiqa san’atining yosh avlod ma’naviy-axloqiy tarbiyasidagi ahamiyati. Oriental Art and Culture, 2(1), 22-26. – https://orientalart.uz/index.php/oac/article/view/17

[3] Xudoyberdiyeva, G. (2022). Milliy kuy va qo‘shiqlarning yoshlar ma’naviyatini shakllantirishdagi o‘rni. Science and Education, 3(1), 1075-1078. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2698

[4] Mirzayev, B. A. (2022). O‘ZBEK MILLIY MUSIQA SAN’ATINING MADANIY-TARIXIY ILDIZLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI. Science and Education, 3(1), 1071-1074. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2697

[5] Xolmatova, D. (2022). Musiqa madaniyati darslarida milliy musiqa merosini o‘rganishning ahamiyati. Science and Education, 3(1), 1083-1086. – https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2700

[6] Xudoyberganov, N. A. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy musiqa san'ati orqali ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodikasi. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti. – http://diss.natlib.uz/ru/avtoreferat/show/13010

[7] Begmatov, S. (2021). Milliy musiqa merosining yoshlar ma’naviyatini shakllantirishdagi o‘rni. Oriental Art and Culture, 2(1), 18-21. – https://orientalart.uz/index.php/oac/article/view/16